

## הקדמה

חמשת חומשי התורה מכוננים במובנים רבים את הבסיס לקיומו של עם ישראל, לפחות החל משלהי ימי הבית השני, אז הם כונו בפשטות 'התורה'. עם השנים התפתחה בעולם היהודי פרשנות עצומה בהיקפה סביב התורה, שראשיתה כבר בספרים החיצונים מתקופת הבית השני, והמשכה בספרות חז"ל ולאחריה בספריהם של חכמי ישראל שבכל דור ודור. אלא בעוד שהספרים החיצונים התייחסו לתורה בחופשיות יחסית (וכפי שהיה נהוג עוד בתקופת המקרא), הרי שניתן לומר בהכללה כי מתקופת חז"ל ואילך קיבל על עצמו עולם הפרשנות היהודי שתי הנחות יסוד שאין להרהר אחריהן: הראשונה היא שהנוסח שעמד בפני חז"ל (על השינויים הלא מעטים שעדיין רווחו בו לעומת הנוסח 'שלנו') הוא נוסח התורה המקורי שכתב משה; והשנייה היא, שכל פרשיות התורה, על סיפוריהן וחוקיהן, נכתבו על ידי משה במשיכת קולמוס אחת, או לכל היותר במהלך מספר מצומצם של שנים, בין מעמד הר סיני לבין מותו של משה על סף הארץ המובטחת.

כידוע לכל, על שתי הנחות יסוד אלו קמו עוררין במהלך הדורות, מקצתם בידי חכמי ישראל עצמם, ורובם בידי חכמים אחרים, בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית: מחד הראו חוקרי הנוסח כי נוסח המסורה עצמו אינו אחיד ומכיל כמה תתי נוסחים שונים, כפי שניתן לראות אפילו בספרות חז"ל; בנוסף, מתברר כי לצד נוסח(י) המסורה התקיימו כמה טיפוסי נוסח שונים, כך שספק אם ניתן כלל לדבר על נוסח 'מקורי' מימי משה (על תחום זה, המכונה 'ביקורת נמוכה', ראו בנספח ב).

מאידך הראו חוקרי המקרא כי יהא זה מאוד לא סביר לייחס את כל התורה כולה לימי משה – וכפי שכבר רמזו חז"ל וכמה מחכמי ישראל. לא זו אף זו, אלא שניתן למצוא בתורה כמה מקורות שונים ומובחנים, אותם ניתן לשייך בדרך של השערה והיקש לאסכולות היסטוריות שונות בתולדות עם ישראל המקראי (על תחום זה, המכונה 'ביקורת גבוהה', ראו בנספח ג). בשל הנימה השלילית ואף הנוצרית שנלוותה לעתים לחלק ממחקרים אלו, רובו של ציבור לומדי התורה הדיר מהם הנאה, כשהוא תומך יתדותיו באותו עולם פרשנות יהודי עצום שכל-כולו מניח כמובן מאליו את אחדות נוסח התורה ואחדות פרשיות התורה. כתוצאה מכך נתעלמו מן העין כמה וכמה תובנות מרתקות ומחכימות שעשויות היו לשפוך אור על כמה וכמה פסוקים סתומים ופרשיות חידתיות שבתורה, שניתן לומר בזהירות כי נותרו ללא מענה גם אחרי אלפיים שנות פרשנות.

מהדורה זו של חמשת חומשי התורה מתיימרת לאחוז את החבל בשני קצותיו – מצד אחד היא שומרת הן על נוסח המסורה (כ"י לנינגרד, בתיקונים המתחייבים) לרבות הניקוד, והן על סדר

פרשיות התורה לפי המסורת (כולל ההפטרות לפי המנהגים השונים). מנגד, היא מציגה באמצעים גרפיים פשוטים את המסקנות העיקריות העולות מחקר הנוסח ומחקר מקורות התורה: הערות הנוסח מוצגות באמצעות כוכבית המפנה לשולי העמוד, והמקורות מוצגים באמצעות שינוי בגופן הטקסט. השינוי המהותי לעומת מהדורות חומש מקובלות הוא חלוקה ל'פרשיות' שאינה תמיד חופפת את החלוקה (הנוצרית) המקובלת לפרקים, וכן חלוקה לפסקאות, באמצעות ירידת שורה, בתוך הפרשיות עצמן.

באופן מעט מפתיע מצאנו מעין תקדים לכך דווקא בדברי הרבי מליובאוויטש באחת מאיגרותיו (אגרות קודש, כג, ח'תשפה) שעסקה במהדורה מדעית של נוסח המקרא:

...אין כוונתי במכתבי זה לשלול כל הענין של השוואת כתבי יד וכולי, ואדרבה - אלא שלא לנגוע

בהפנים, שישאר בנוסח המקובל דוקא, ורק בהערות ובמבוא וכיו"ב יבואו שנויי הנוסחאות, ואדרבה

כל המאריך ומפרט בהם הרי זה משובח...

\*\*\*

מבחינה טכנית, מהדורה זו אינה מתיימרת להיות מדעית במובן כלשהו, לא בתחום הנוסח ולא בתחום המקורות, אלא כלי עזר נוח לקריאה עבור הלומדות והלומדים, הקוראות והקוראים, החפצים בהבנה מעמיקה יותר של פשט הכתובים. משום כך קיצרנו ככל שניתן הן בהערות הנוסח והן בענייני המקורות: בשולי כל עמוד הובאו אך ורק הערות נוסח שנראו לנו חשובות (תוספת, תיקון, מחיקה), כאשר פירוט מלא של ההערות מוצג בסוף כל פרשה ופרשה; ובסוף כל פרק הצגנו ביאורים קצרים לפרשיות הפרק, הנוגעים לפשט הכתוב שלפנינו (כלומר, משמעות הכתוב כפי שהובנה על ידי קהל היעד המקורי, ככל שניתן לשחזר משמעות זו). לא הטרחנו את הקורא בהקדמות ומבואות, ואף לא בהערות שוליים וביבליוגרפיות, שכן אלו כתובים על ספרים רבים וידועים. כמו-כן כמעט ולא עסקנו בהיבטי הריאליה המקראית או בנסיונות שחזור היסטוריים-ארכאולוגיים, תחומים בהם הפרוץ מרובה על העומד, והעדפנו להתמקד בתורה כפי שהיא לפנינו, כלומר - יצירה ספרותית כבירה שנערכה מיצירות ישראליות קדומות.

\*\*\*

## ראשי תיבות בפירוש

ס"ב	הספרות הכהנית (P)	נה"מ	נוסח המסורה
ס"י	הספרות ה'יהויסטית' (J)	כ"י	כתבי יד של המקרא וספרי תורה
ס"א	הספרות ה'אלוהיסטית' (E)	קו'	מגילות קומראן ומדבר יהודה
ס"ד	הספרות הדויטרונמיסטית (D)	שו'	החומש השומרוני
הע'	העורך, או מקור לא מוגדר	שב'	תרגום השבעים ליוונית
הערה: מקובל להתייחס לס"ב, ס"י, ס"א וס"ד כמקורות, בלשון זכר. לכל מקור יוחד פונט שונה בגוף המהדורה.			
		או'	תרגום הוולג'טה ללטינית
		אח'	עד נוסח אחר (הקספלה, עקילס, ועוד)
		תר'	כמה תרגומים
		כמה	כמה עדי נוסח (עבריים+מתורגמים)
		?	הצעה מסברה

## מאפייני המקורות

בטבלה להלן מוצגים בקיצור נמרץ כמה מאפיינים סכמטיים המיוחסים למקורות המשוערים מהם נערכה התורה:

אסכולה	מאפיינים מרכזיים	ביטויים אופייניים
ס"ב כהנית	סדר, סכימטיות ותמצות, תיאור מרוחק של האל, התעניינות בכרונולוגיה, התמקדות בחוקים בכלל ובחוקי המשכן בפרט, הדגשת מושגי הקדושה, הטומאה והטהרה, יחס שוויוני לאשה ולג'ר	וַיַּעַשׂ... בְּן עֶשְׂרֵה, אֵלֶּה תֹלְדוֹת, אֶרְצָן כְּנָעַן, פְּדִן אָרֶם, אֲחִזָּה, אִישׁ אִישׁ, חֶקֶת עֹלָם, לְדַרְתֵּיכֶם, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
ס"י עממית-יהודאית	רוחב יריעה, חוסר שיפוטיות כלפי הדמויות, תיאור אנושי של ה', תיאורי התגלות 'גשמית', עניין מועט בחוקים ובמצוות, פסימיות מסוימת	לְדֹ אֶת, מֵצֵא חֵן, בְּרָכָה, זָרַע, עַל כֵּן קָרָא, וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה, עַד הַיּוֹם הַזֶּה, יִשְׂרָאֵל (=יעקב)
ס"א עממית-ישראלית	התמקדות בעם ישראל ובברית בינו לבין האל, התעניינות מיוחדת בתופעת הנבואה והחלום הנבואי, שיפוט מוסרי מרומז של הדמויות	בְּחִלּוֹם, זָבַח, יַעֲקֹב (=ישראל), חוֹרֵב (=סיני), כִּי... אִם, אֱלֹהִים (=שופטים), מוֹת יוֹמֵת
ס"ד חצר מלכותית	ריכוז הפולחן ומלחמה בעבודת אלילים, הדגשת חשיבות העם והמעטה בחשיבות הכהונה, דגש על אהבת ה' לצד יראה ממנו, התמקדות בברית ה' עם ישראל ובחוקים שנגזרו ממנה	חוֹרֵב (=סיני), לְמַעַן יֵיטֵב, יְהוָה אֱלֹהֵיךָ, הִשְׁמֵר לְךָ, חֶמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה, מִצְוֹתָיו, מִשְׁפָּטָיו, חֻקֹּתָיו, כָּל הַיְמִים

## בְּרֵאשִׁית

### פרק א

#### פרשיה 1 (א, א - ב, ב, ד) - הבריאה לפי ס"ב

(א) בְּרֵאשִׁית\* בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. (ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ בְּרֵאשִׁית (כמה) וְהַשָּׁדַי עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

(ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אור וַיְהי אור. (ד) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר וַיֵּבֶרֶל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. (ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהי עֶרֶב וַיְהי בֹקֶר יוֹם אֶחָד.

+וַיְהי כֵן (שב')

וַיְהי כֵן וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב (שב')

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהי מִכְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם\*. (ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ וַיִּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לְרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרְקִיעַ\* וַיְהי כֵן\*. (ח) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרְקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהי עֶרֶב וַיְהי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי.

מְקוֹה (שב')

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם\* אֶחָד וְתִרְאָה הַיַּבְשָׁה וַיְהי כֵן. (י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אָרֶץ וְלַמְּקוֹה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְרֹשׁ הָאָרֶץ דָּשָׁא עֵשֶׂב מְזֹרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵהוּ אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהי כֵן. (יב) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׁא עֵשֶׂב מְזֹרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֵשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (יג) וַיְהי עֶרֶב וַיְהי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי.

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי מְאֹרֶת בְּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם. (טו) וְהָיוּ לְמְאֹרֶת בְּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וַיְהי כֵן. (טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֶת הַגְּדֹלִים אֶת הַמְּאֹרֶת הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַמְּאֹרֶת הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים. (יז) וַיִּתֵּן אֶתֶם אֱלֹהִים בְּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. (יח) וְלַמְשַׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלַחֲבַדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (יט) וַיְהי עֶרֶב וַיְהי בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי.

(כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם\*. (כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֹשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֶת כָּל עוֹף בְּנֶפֶשׁ לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (כב) וַיִּבְרָךְ אֶתֶם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיּוֹם וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ. (כג) וַיְהי עֶרֶב וַיְהי בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי.

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֶמָּה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֲרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן. (כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֵת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֵת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.

(כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיְרִדוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְהֵמָה וּבְכָל \* הָאָרֶץ וּבְכָל הַרֶמֶשׂ הַרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. (כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ \* בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. (כח) וַיְבָרֵךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֵת הָאָרֶץ וּכְבֹשׁוּ וַיְרִדוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּת הָרֶמְשֵׁשׁ עַל הָאָרֶץ. (כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֵת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. (ל) וְלָכָל חַיַּת הָאָרֶץ וְלָכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלָכָל רֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה \* אֵת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי כֵן. (לא) וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי.

#### ביאור פרשיה 1 (א, א – ב, ב, ד) – הבריאה לפי ס"כ

בפרשיה זו מציג ס"כ לקורא הישראלי את גרסתו לבריאת העולם, הפותחת את המבוא התמציתי לתולדות האנושות מהאדם הראשון ועד לאברהם (פרקים א-יא). לתפיסת ס"כ העולם נברא בדיבור על ידי אלהים כל-יכול, באופן מדורג שנפרש על פני ששה ימים, ובהתאמה כמעט מלאה בין הציווי לביצוע (את החריגות יש לייחס בדרך כלל לגיוון סגנוני). תפיסת האלוהות שמציג ס"כ משותפת לספרות המקראית בכללה, הרואה באל ישות נבדלת לחלוטין, שאינה כפופה לחוקי הטבע, ושאינה 'קורות חיים' בדמות משפחת אלים כזו או אחרת – כפי שהיה מקובל להניח בכל תרבויות האיזור. עם זאת, ס"כ מכיר בתפיסות אליליות קדומות ובמיתוסים עתיקים, ומתייחס אליהם ברמז.

(א) בְּרֵאשִׁית שִׁינוּי הַנִּיקוּד לְבְּרֵאשִׁית = בהתחלה, במקום בְּרֵאשִׁית = בהתחלת (נסמך ללא סומך). מקל על הבעיה הדקדוקית – וכך תרגמו כל התרגומים (ייתכן שכוונת המנקדים היתה לרמז ל"בְּרֵאשִׁית הימים" כהטרמה לביטוי המקראי המוכר "אחרית הימים"). אך נראה כי הקריאה המקורית היתה "בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים", בדיוק כמו הביטויים המקבילים בפרשיות הבאות: "בְּיוֹם עֲשׂוֹת" (ב, ד); "בְּיוֹם בְּרֵא" (ה, א). אֱלֹהִים רִיבּוּי שֶׁל אֱלֹהִים. משמעותה הפגאנית של המילה נשתקעה וזו הפכה ללשון יחיד, למעט כמה חריגים. אֱלֹהִים משמש בדרך כלל כשם פרטי, ללא ה' הידיעה, וכך הקפידו לתרגם רוב התרגומים. (ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה קוֹדֵם לָכֵן, שכן הבריאה לא נעשתה יש מאין. תהו וְבהו ריקה ושוממה כמדבר (דברים לב, י; ישעיהו לד, יא). תהוּם ולא 'התהוּם', כמו 'השמים', 'הארץ' ו'המים'; כנראה רמז לאלת הים תַּאמֶת, שלפי אפוס בבלי קדום (הנרמז גם בישעיה נא, ט-י) נוצחה על ידי האל הבורא ומגווייתה נברא העולם, וראו להלן כא.

(ד) וַיִּקְרָא קְרִיאַת שֵׁם בַּמִּקְרָא, כמו גם בעולם הקדום, משמעה הכרזת בעלות (מל"ב כג, לד) או מינוי לתפקיד (מא, מה). (ה) יום אָחָד ולא 'ראשון', כיוון שטרם היה יום שני. (ו) רָקִיעַ תְּפִיסַת הַיָּקוּם הַמִּקְרֵאִית הַנִּיחָה שֶׁהִיבְשָׂה וְהִים נִמְצָאִים עַל מִשְׁטַח הַמַּכְסָּה תְּהוּם מִיָּם, וּמוֹקֵף מִצַּדְדָיו וּמַעְלָיו ב'שמים', חומר שנקרע למעין קערה הפוכה שמעליה יש מים, בתוכה משובצים הכוכבים, ודרכה עוברים במסילותם השמש והירח. (ז) וַיְהִי כֵן גֵּרַסַת שֵׁב' מִתְּבַקֶּשֶׁת מֵהַמְּבַנָּה הַסְּכִימֵטִי שֶׁל הַפְּרִשְׁיָה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים... וַיְהִי כֵן... וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב". (יד-טו) יְהִי מְאֵרֶת... לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ שְׁנֵי פְסוּקִים אֵלּוּ כוֹלְלִים שְׁלוֹשָׁה נִימוּקִים לְבְרִיאַת הַמְּאֹרוֹת, אֲךָ רַק שְׁנַיִם מֵהֶם חוֹזְרִים בְּתִיאֹר הַבִּיצוּעַ (טז-יז): הַהִבְדֵּלָה בֵּין הַיּוֹם לַלַּיְלָה, וְהַצּוֹרֵךְ לְהָאִיר אֶת הָאָרֶץ. הַנִּימוּק הַנּוֹסֵף, "וַיְהִי לְאֵתָת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים", נִרְאָה כְּתוֹסֶפֶת מֵאוֹחֶרֶת הַקְּשׁוּרָה לְבַחֲרִיהַ בְּלוּחַ שְׁמִשִּׁי-יֶרֶחִי בִּישְׂרָאֵל. (כא) הַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים אֵלּוּ בְּעֵלֵי הַחַיִּים הַיְחִידִים הַמוּזְכָּרִים בְּשִׁמְם. הַתְּנִין = הַנַּחַשׁ = הַלּוֹיִתָּן הוּא מְפַלְצֵת יָם שֶׁלְּפִי הַמִּקְרָא (יִשְׁעִיהָ כֹּז, א; תְּהִלִּים עֵד, יג וְעוֹד) כְּמוֹ גַּם לְפִי מִיתוּסִים קְדוּמִים, נִלְחַם בְּאֵל אִי-אִזּוּ בִּימֵי קֶדֶם. ס"כ מִסְתַּפֵּק בְּרִמּוֹ לְמִיתוּסִים אֵלּוּ (רֵאוּ לְעֵיל ב), וּמִדְּגִישׁ כִּי גַם "הַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים" שֶׁהִיוּ מוֹכְרִים לְקַהֵל קוֹרְאֵיו, נִבְרָאוּ בְּיַד אֱלֹהִים. (כו) נַעֲשֶׂה לְשׁוֹן הַרְבִּיּוֹת רּוֹמְזוֹת ל"בְּנֵי הָאֵל(ה)ים" שֶׁשִּׁירְתוּ אֶת הָאֵל (תְּהִלִּים כֵּט, א; אִיּוֹב א, ו וְעוֹד). (כז) בְּצִלְמוֹ הַשְּׁבַעִים לֹא גֵרְסוּ מִיֵּלָה זֶה, שֶׁאֲכֵן נִרְאִית כְּכַפִּילוֹת וּבִלְעֵדִיהַ הַפְּסוּק שׁוֹמֵר עַל מְבַנָּה שֶׁל אַרְבַּע מִיֵּלִים בְּכָל אֶחָד מִחֻלְקָיו. 'צֶלֶם' מְצִיֵּן בַּמִּקְרָא גַּם פְּסָל וְגַם דְּמוּת (וּכְךָ גַּם בְּאֲכַדִּית, מִמְּנָה נִלְקַח הַבִּיטוּי כּוֹלוֹ), וְכֵאֵן הַכוּוֹנָה שֶׁהָאָדָם הִיָּה דּוֹמָה בְּצוּרְתוֹ לְאֱלֹהִים (רֵאוּ ה, ג). (לא) הַשְּׁשִׁי וְלֹא 'שְׁשִׁי' כְּמוֹ שָׂאֵר הַיָּמִים, אִוְלִי בְּהַשְּׁפַעַת "בְּיּוֹם הַשְּׁשִׁי" לְהֵלֵךְ (ב, ב) לְפִי כְּמֵה עֵדִי נּוֹסַח. (ב, ב) בְּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּמֵה עֵדִי נּוֹסַח גֵּרְסוּ 'הַשְּׁשִׁי' וְכֵךְ מִשְׁתַּמֵּעַ גַּם מִשְׁמוֹת לֹא, יִז: "כִּי שֶׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה... וּבְיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׁ". הַמְּסַפֵּר שֶׁבַע נַחֲשָׁב מְקוֹדֵשׁ בְּמִזְרַח הַקְּדוּם, אֲךָ רַעִיוֹן הַשְּׁבִיעִי בֵּן שְׁבַעַת הַיָּמִים הוּא חִידוּשׁ שֶׁל ס"כ. (ב, ג) לְעֵשׂוֹת כְּלוֹמֵר מְלַעֲשׂוֹת (אִוְלִי נִשְׁמַטָּה מ' מִסּוּף הַמִּיֵּלָה הַקּוֹדֶמֶת, 'אֱלֹהִים'). (ב, ד) אֱלֹהַ תּוֹלְדוֹת אֶחָד הַמוֹנַחִים הַמְּזַהִיִּם שֶׁל ס"כ, בְּדֶרֶךְ כָּלל בְּפִתִּיחַת קֶטַע. בַּמִּקְרָא הַנּוֹכַחִי, מִיֵּלִים אֵלּוּ (חֻלְקוֹ הַרְּאִשׁוֹן שֶׁל פְּסוּק ד) חוֹתְמוֹת אֶת פְּרִשְׁיָה 1.

## פרק ב

(א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם. (ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי \* מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. (ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.  
(ד) אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם.

**פרשיה 2 (ב, ד2 - כד): בריאת האדם לפי ס"י**

בַּיּוֹם עָשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. (ה) וְכָל שֵׁיט הַשָּׂדֶה טָרַם יְהִי בְּאֶרֶץ וְכָל עֹשֶׁב הַשָּׂדֶה טָרַם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵינָן לְעֹבֵד אֶת הָאָדָמָה. (ו) וְאָדָם יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֹת כָּל פְּנֵי הָאָדָמָה.

(ז) וַיִּצְרֶה יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאָדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשִׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (ח) וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. (ט) וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל עֵץ גִּתְמֹד לְמַרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע.

(י) וַנְהַר יִצְא מֵעֵדֶן לְהִשְׁקוֹת אֶת הָגֶן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַת רְאשִׁים. (יא) שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסַּבָּב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. (יב) וַיְהִי הָאָרֶץ הַהוּא טוֹב \* שֵׁם הַבְּדֵלַח וְאָבֶן הַשֹּׁהַם. (יג) וְשֵׁם הַנְּהַר הַשְּׁנַי גִּיחוֹן הוּא הַסּוּבָב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ. (יד) וְשֵׁם הַנְּהַר הַשְּׁלִישִׁי חַדְקַל הוּא הַהַלֵּף קְדַמַת אֲשׁוּר וְהַנְּהַר הָרְבִיעִי הוּא פָּרַת.

(טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעֹבְדָה וּלְשִׁמְרָה. (טז) וַיִּצְוֵה יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הָגֶן אָכַל תֹּאכַל. (יז) וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת.

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֵיئֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזָר כְּנַגְדּוֹ. (יט) וַיִּצְרֶה יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרִאיוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נָפֶשׁ חַיָּה הוּא שָׁמוֹ. (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף \* הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם \* לֹא מִצָּא עֵזָר כְּנַגְדּוֹ.

(כא) וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֶּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה. (כב) וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הַצִּלְעַת אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְאֶהָ אֶל הָאָדָם. (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצַם מֵעֲצָמֵי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ \* לָקַחָהּ זֹאת. (כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.

+מאד (כ"י, שו')

ולכל עוף (כ"י, תר')

ולאדם (?)

מאִשָּׁה (שו', תר')

**פרשיה 3 (ב, כה - ג, כד): האדם ואשתו בגן עדן**  
**(כה) וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ.**

**ביאור פרשיה 2 (ב, ד2 - כד): בריאת האדם לפי ס"י**

בפרשיה זו מציג ס"י את גרסתו לבריאת העולם, גרסה השונה מהותית מזו של ס"כ בפרשיה הקודמת. ס"י נוקב בשמו 'הפרטי' של אלהים (י-הוה) ומתאר אותו באופן אנושי, הן בהתגלותו לאדם והן ביחסו אל העולם שניתן לתארו כ'ניסוי וטעיה' ולא כבריאה מתוכננת. בנוסף, הסיפור אינו מתמקד בבריאת העולם, אלא בבריאת אדם האיש (בניגוד לפרשיה הקודמת בה 'אדם' מציין מין) שכל תפקידו היה לעבוד ולשמור לבדו את אדמת הגן, ובוודאי שלא לפרות ולרבות ולמלא את הארץ כגרסת ס"כ - שהרי ריבוי זה עתיד להוביל לבסוף למבול (ראו ו, א).

(א) **בְּיוֹם עֲשׂוֹת פְּתִיחָה** המקבילה ל"בראשית ברא אלהים" (ראו א, א). **יְהוָה** שמו הפרטי של האל המקראי. לפי שמות ג, יד נראה שמשמעותו היא 'יהוה' (= יְהוָה), כלומר, יתקיים לנצח. **אֱלֹהִים** נראה כי מילה זו נוספה בפרשיה זו ובבאה אחריה לשם האחדה עם הפרשיה הראשונה, ומשם והלאה הביטוי י-הוה אלהים' אינו מופיע יותר בתורה (למעט שמות ט, ל, וראו בהערות הנוסח שם). (ה) **פִּי לֹא הִמְטִיר** מכאן שהשיחים לא הוצמחו על ידי ה', אלא כתוצאה מירידת המטר - לעומת העצים (להלן ט). (ז) **עֵפָר מִן הָאֲדָמָה** בניגוד לס"כ, ס"י מדגיש שהאדם נוצר מן האדמה, כמו החיות (להלן יט), מוטיב המופיע באפוסים קדומים אחרים. **לְנַפֵּשׁ חַיָּה** ביטוי זה שימש בפרשיה הראשונה לתיאור בעלי החיים, וכאן הוא משמש גם להם (פסוק יט) וגם לאדם. (ח) **בְּעֵדֶן** הכתוב מניח ידיעה מוקדמת של הקורא הישראלי אודות מקום הנקרא 'עדן' (יחזקאל כח, יג), שהיה חבל ארץ מוכר. (ט) **הַדִּיעַת טוֹב וְרָע** ביטוי המציין יכולת הבחנה מוסרית, שעיקרה לפי הפרשיות הבאות הוא יחסי המין בין האדם והאשה, כנרמז הן בשורש יד"ע (ד, א) והן בביטוי 'טוב ורע' (דברים א, לט; שמ"ב יט, לו). (י-יד) **וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן...** הערת שוליים 'אנציקלופדית' עבור קהל היעד שהתעניין בכך, בדומה למקומות אחרים בתורה (י, יא-יב; דברים ב, י-יא; ועוד). (טו) **וַיִּקַּח...** פסוק זה צריך להיקרא כהמשך ישיר לפסוק ט. **בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּה וּלְשִׁמְרָה** את אדמת הגן (פסוק ה). (יט) **יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה** כלומר, לנפש החיה. על קריאת שם ראו לעיל א, ד.

(כ) **וּלְאָדָם** לפי הניקוד יש לפרש כמו "וּלְיִשְׁמַעֲאֵל שְׁמַעְתִּיךָ" (יז, כ), כלומר - בעניין זה. (כג) **מְאִישׁ** לפי הגרסה 'מְאִישָׁה', מדרש השם ברור יותר. (כד) **וְדַבֵּק בְּאִשְׁתּוֹ** וחשק אך ורק באשתו, כמוכח משימוש המונח 'דבק ב-' בתורה (לד, ג; במדבר לו, ז; דברים ד, ד; ועוד). לקח זה מופיע דווקא כאן, בשל ההקשר של דעת הטוב והרע (לעיל ט), על רקע הכוונה המקורית של ה' להותיר את אדם לבדו ולמנוע ממנו את הידיעה שתוביל לקיום יחסי מין.



## פרק ג

(א) והנחש היה ערום מפל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מפל עץ הגן. (ב) ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל. (ג) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו. (ד) ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתו. (ה) כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע. (ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים ונחמד העץ להשפיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל. (ז) ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה \* תאנה ויעשו להם חגורת. (ח) וישמעו את קול יהוה אלהים עלי (כ"י, תר') מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן. (ט) ויקרא יהוה אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. (י) ויאמר את קלף שמעתי בגן ואירא \* כי עירם אנכי ואחבא. (יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת. (יב) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ נאכל. (יג) ויאמר יהוה אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני נאכל. (יד) ויאמר יהוה אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארוור אתה מפל הבהמה ומפל חית השדה על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך. (טו) ואיכה אשית בינך ובין האשה ובין ורעך ובין ורעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. (טז) \* אל האשה אמר הרבה ארבה בעצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. (יז) וילאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארוור האדמה בעצבונך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך. (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. (יט) בזעת אפיקך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת עפר אתה ואל עפר תשוב.

(כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי.

(כא) ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם. (כב) ויאמר יהוה אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם. (כג) וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם. (כד) ויגרש את האדם וישפן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים.

ביאור פרשיה 3 (ב, כה – ג, כד): האדם ואשתו בגן עדן

בפרשיה זו מנצל ס"י את הרקע המיתולוגי הידוע לקוראיו אודות עצים פלאיים, נחש קדמוני ושאיפה לחיי נצח, כדי להציג את אחד המוטיבים המרכזיים בתפיסה הישראלית הקדומה:

ציווי ה' למול מריו של האדם. כדרכו, הוא אינו שופט את גיבוריו באופן ישיר, ואף מציע הסבר לחטאם - הלא הוא הנחש, שמוצג כבעל יכולת דיבור, באופן שיכול להתפרש כביטוי להרהורי ליבה של האשה עצמה. בדרך הילוכו מציע ס"י כמה הסברים אטיולוגיים לעובדות יסוד בעולם העתיק, כגון קושי הקיום האנושי, עליונות האיש על האשה, מקור התשוקה המינית, ועוד.

(א) וְהִנָּחֵשׁ בעת העתיקה נתפס הנחש כיצור מיתולוגי, בדומה לתנינים שהוזכרו בס"כ (א, כא). בניגוד לס"כ, בסיפור זה מוצג הנחש בפירוש כמי שמורד באל, אך סופו שנענש. אָף פִּי אָמַר אֱלֹהִים הביטוי 'אָף כִּי' בכל המקרא פותח חלק שני של משפט ניגוד ('כל שכן ש...') - ומכאן שחלקו הראשון של ההיגד חסר, ויש להשלימו מתשובת האשה. בדיאלוג מתבצע שימוש רק בשם אלהים, ולא בשם י-הוה, וכך גם בדברי חוה להלן ד, כה, ככל הנראה כיוון שעד הולדת אנוש טרם 'הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם יְהוָה' (ד, כו). (ה) יִרְעֵי טוֹב וְרָע מהרמזים בסיפור נראה שהכוונה ליחסי מין (לעיל ב, ט), וכאן משמעו כנראה היכולת ליצור חיים. (ו) לְהִשְׁפִּיל להיטיב (תהלים לו, ד). (ח) מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן ס"י מתאר את ה' כבעל מאפיינים אנושיים, אלא שהוא יודע-כל וחי לעולם, בניגוד לאדם. (יג) הַשִּׂיָּאֲנִי הסית אותי (דה"ב לב, טו). (יד) עַל גְּחֹנֶף תֵּלֵךְ קודם לכן הנחש נתפס ככל הנראה כיצור מעופף (ישעיה יד, כט; ל, ו). (טו) יִשׁוּפֶךָ ... תִּשׁוּפְנוּ משחק מילים. הראשון מלשון דריסה (עמוס ב, ז; איוב ט, יז), והשני גם מלשון נשיפה, על שמה נקרא הנחש 'שְׁפִיפֶן' (מט, יז). (טז) וְאֵל אִישׁ תְּשׁוּקָתְךָ בעל כרחך, למרות שכתוצאה מכך בעצב תלדי בנים. (יז) אָרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָךָ האדמה נתפסת במקרא כיצור חי המושפע ממעשי האדם (ויקרא יח, כח ועוד). (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם... פסוק זה סותר את ב, כג ("לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה"). נראה שמקומו היה בתחילת פרק ד, לפני "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חֲוָה אִשְׁתּוֹ", ומטרתו להדגיש ש'חווה' אינה נקראת כך על שם הנחש (חֲוָה בארמית) כפי שהובן בתקופות מאוחרות יותר. (כב) כָּאָחַד מִמֶּנּוּ מבני האלהים, ראו א, כו. וְחֵי לְעֵלָם וכך יימלט מעונש המיתה שגזר עליו ה'. באפוס הבבלי אודות גילגמש מופיע מוטיב דומה של חיפוש אנושי אחר חיי נצח באמצעות 'צמח חיים' שנאכל לבסוף על ידי נחש, אלא שכאן מדגיש ס"י שה' הוא זה שמנע מהאדם את חיי הנצח. (כד) וַיִּגְרֹשׁ כנראה גרסה אחרת של 'וַיִּשְׁלַחְהוּ' לעיל. הַפְּרִיָּם... הַחֶרֶב בה' הידיעה, כיוון שהכתוב מניח ידיעה מוקדמת של הקורא לגביהם (כלעיל ב, ח). הכרובים הם יצורים מכונפים עליהם יושב האל, ומנבואת יחזקאל (י, ו) משתמע שאש בערה ביניהם - ואולי זה המקור ללהט החרב. (כד) דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים כאמור לעיל (ב, ח; י-יד) עֵדֶן נתפס כחבל ארץ מוכר וכך כנראה גם הדרך אליו, ולכן נדרשה השמירה המודגשת כאן.

## פרק ד

### פרשיה 4 (פרק ד): קין והבל; תולדות קין

(א) וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת יְהוָה.  
 (ב) וַתִּסֶּף לְלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה. (ג)  
 וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה. (ד) וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא  
 מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֻלְבֵּהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ. (ה) וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ  
 לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה  
 נָפְלוּ פָנֶיךָ. (ז) הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ  
 תִּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ.

**וישמר (?) + גלכה**

**השדה (שו', תר')**

(ח) וַיֹּאמֶר \* קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו \* וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו  
 וַיַּהַרְגֵהוּ. (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחֶיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי.  
 (י) וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחֶיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה. (יא) וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה  
 מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחֶיךָ מִיָּדְךָ. (יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת  
 הָאֲדָמָה לֹא תִסֶּף תֵּת פִּתְּהָ לָךְ נַע וְנָד תִּהְיֶה בְּאָרְץ. (יג) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְהוָה גְּדוֹל  
 עֲוֹנִי מִנְשׂוֹא. (יד) הֵן גִּרְשָׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר וְהֵייתִי נֶעַ  
 וְנָד בְּאָרְץ וְהָיָה כָל מֹצְאֵי יַהַרְגֵנִי. (טו) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן \* כָּל הַרְגָּה קַיִן שְׁבַע־עֶתַיִם  
 יִקָּם וַיִּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מֹצְאוֹ.

**\* לא כן, (שב')**

(טז) וַיֵּצֵא קַיִן מִלְפָּנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאָרְץ נוֹד קְדֵמַת עֵדֶן. (יז) וַיִּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ  
 וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוּךְ וַיְהִי בְנָה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ. (יח) וַיִּוָּלֵד  
 לְחֲנוּךְ אֶת עֵירָד וְעֵירָד יָלַד אֶת מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד  
 אֶת לָמֶךְ. (יט) וַיִּקַּח לוֹ לְמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלְהָ. (כ) וַתֵּלֶד  
 עֵדָה אֶת יֶבֶל הוּא הָיָה אָבִי \* יֵשֶׁב אֶהֱל וּמִקְנָה \*. (כא) וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל הוּא הָיָה  
 אָבִי כָּל תַּפְּשׁ כְּנוֹר וְעוּגָב. (כב) וְצִלְהָ גַם הוּא יָלַד אֶת תּוּבֵל קַיִן לִטֵּשׁ \* כָּל חֲרָשׁ  
 נַחֲשָׁת וּבְרִזָּל וְאַחֹת תּוּבֵל קַיִן נַעֲמָה.

**ישבי אהלי מקנה (?)**

**לטש אבי (אר')**

(כג) וַיֹּאמֶר לְמֶךְ לְנִשְׂוֵי עֵדָה וְצִלְהָ שְׁמַעַן קוֹלֵי נָשִׁי לְמֶךְ הָאֲזֹנָה אִמְרַתִּי כִּי אִישׁ  
 הֲרֹגְתִי לַפְּצָעִי וַיֵּלֶד לְחַבְרָתִי. (כד) כִּי שְׁבַע־עֶתַיִם יִקָּם קַיִן וְלָמֶךְ שְׁבַע־עֶתַיִם וְשְׁבַע־עֶתַיִם.  
 (כה) וַיִּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי \* שֵׁת לִי אֱלֹהִים  
 זָרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הָרַגוּ קַיִן. (כו) וַלִּשְׁתָּ גַם הוּא יָלַד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲנוּשׁ  
 \* אֲזַ הוּחַל \* לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה.

**+ אַמְרָה (אר')**

**זה החל (ור')**

### ביאור פרשיה 4 (פרק ד): קין והבל; תולדות קין

פרשיה זו נראית כגרסה אחרת של ס"י לסיפור הגירוש מגן עדן: מהפתיחה ("וְהָאָדָם יָדַע")

אפשר להבין כי הדברים אירעו עוד בגן עדן, והסיפור מציע הסברים שונים לחטא החמור

שגרם לגירוש (רצח הבל), לקללת האדמה (על שפצתה את פיה) ובעיקר לזהות הגיבור שגורש

(קין). הסכסוך בין קין להבל מזכיר את סכסוכי יעקב ועשו וכן יוסף ואחיו, ונראה שגם כאן הרקע הוא שאיפתו של האח הצעיר לבכורה וממשלה – דבר הנרמז בכמה מקומות בסיפור. בנוסף, מציע הכותב רקע להעדפה המקראית של רועי הצאן על פני עובדי האדמה.

(א) **וְהָאָדָם יָדַע עוֹד קוֹדֵם לְגִירוֹשׁוֹ. קְנִיתִי יִצְרָתִי, כְּמוֹ "קָנָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ"** (יד, יט, ועוד). זהו מדרש שם, כי קי"ן גזור משורש אחר, שמשמעו נפח או חרש. **אֵת יְהוָה עִם ה'**, כלומר, כמו ה' שיכול ליצור חיים (ראו ג, ה). (ב) **אֵת הֶבֶל לֹא הִסְבֵּר לְשֵׁם, שִׁמְשָׁמְעוֹתוֹ תִּתְבַּרֵּר מֵאֵלֶיךָ בְּהַמְשֵׁךְ הַסִּיפּוֹר.** (ד) **מִבְּכֹרוֹת צֵאנוּ סָמַל לְשֵׁם, שִׁמְשָׁמְעוֹתוֹ תִּתְבַּרֵּר מֵאֵלֶיךָ בְּהַמְשֵׁךְ הַסִּיפּוֹר.** על פני עובדי האדמה וקרבתו מן הצומח. **וַיִּשַׁע פָּנָה בְּרִצּוֹן.** בכל המקרא פועל זה מיוחס לאדם כלפי ה' וכאן להיפך, ואולי זהו מקור כעסו של קין. (ה) **הֲלוֹא אָם תִּיטִיב שְׂאֵת לְפִי הַנוֹסֵחַ שֶׁלְּפָנָיו, שֶׁנִּרְאָה מְשׁוּבֵשׁ, מִשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב הַיָּא: אָם תִּיטִיב – תִּזְכָּה לְשְׂאֵת (זכות יתר בבכורה, לפי מט, ג), וְאִם לֹא תִיטִיב – לְפָתַח חֲטָאת רִבְּץ... כְּלוּמָר, קָרֹב אַתָּה לְחֲטוּא. וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ יִיתְכֵן שֶׁהַכּוֹנֵה לְחֲטָא (למרות לשון הנקבה 'חטאת'): הוּא מִשְׁתּוֹקֵק לְהַחֲטִיֵּאךָ אֲךָ אַתָּה תִּמְשׁוֹל בּוֹ; וַיִּיתְכֵן שֶׁהַכּוֹנֵה לְהַבֵּל: הוּא מִשְׁתּוֹקֵק לְהִיּוֹת כְּמוֹךָ (בכור) וּמִמִּתִּין שֶׁתִּחֲטָא, אֲבָל אָם תִּיטִיב, אַתָּה תִּמְשׁוֹל בּוֹ כַּדִּין בְּכֹר הַמוֹשֵׁל בְּאֲחָיו (כז, כט ועוד). (ח) **וַיֹּאמֶר קַיִן אֵל הֶבֶל אָחִיו הַצֵּעַת הַתִּיקוֹן "וַיִּשְׁמֹר"** (= ציפה לשעת כושר, ראו איוב יג, כז) פותרת את החיסרון בהמשך הכתוב. מנגד, התוספת **"נִלְכָּה הַשְּׂדֵה"** מופיעה בכמה וכמה עדי נוסח והיא נרמזת גם בהרבה כ"י המשאירים כאן רווח של כמה אותיות ("פרשה סגורה"). (יא) **פָּצְתָה אֵת פִּיהָ עַל הָאֲדָמָה כִּי־צוֹר חֵי רָאוּ ג, יז. (יד) וּמִפְּנֵי אֶסְתֵּר כְּלוּמָר, אַתָּה תִּסְתִּיר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי. כָּל מִצְאֵי הַכְּתוּב מִנִּיחַ כְּמוֹבָן מֵאֵלָיו שֶׁהָיוּ עוֹד בְּנֵי אָדָם בְּעוֹלָם, וְלִכֵּן גַּם אֵינוֹ נִזְקֵק לְהַסְבִּיר מַה מוּצָאָה שֶׁל אִשֶׁת קַיִן (פסוק יז).****

(טו) **וַיִּשֶׁם יְהוָה לְקַיִן אֹת עֵשָׂה לֹא נָס (שֶׁלֹּא פוֹרֵשׁ) כְּדֵי שִׁיאֲמִין, בְּדוּמָה לְמִשָּׁה וְהָאוֹתוֹת שֶׁנִּיתְנוּ לּוֹ (שְׁמוֹת ד). (כ) הוּא הָיָה אֲבִי... הָעֵרֶת שׁוֹלִיִּים 'אֲנִצִּיקְלוֹפֵדִית' (ראו לעיל ב, י). בכמה מיתוסים קדומים נהגו לייחס לראשוני האנשים את ההמצאות החשובות בעיני אותה תרבות. (כב) **לִטֵּשׁ כָּל חֲרֹשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל נִרְאָה כְּגֵרֶסֶת הָאָרֶץ 'אֲבִי כָּל חֲרֹשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל' (לִטֵּשׁ \ כָּל חֲרֹשׁ הֵם כָּפַל גֵּרֶסֶת). נִעְמָה דְּרָכּוֹ שֶׁל הַסִּיפּוֹר הַמִּקְרָאִי לְהַזְכִּיר שֵׁם אָדָם – וְכָל שֶׁכֵּן אִשָּׁה – רַק אִם עֵשָׂה מַעֲשֵׂה כְּלִשָּׁה אוֹ שְׁדָמוֹתָיו תּוֹפִיעַ בְּהַמְשֵׁךְ (ראו ל, כא). בתורה שלפנינו נעמה אינה מוזכרת עוד, וייתכן כי הופיעה בסיפור שנשמט במהלך הדורות. (כג) **כִּי אִישׁ הִרְגִיתִי... לִמַּךְ מִתְרַבֵּר שֶׁהָרַג אִישׁ רַק מִשׁוֹם שֶׁפָּצַע אוֹתוֹ, וַיִּלְד רַק בְּגִלְלָה שֶׁעֵשָׂה בּוֹ חֲבוּרָה – וְהוּא אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שִׁיהָרְגוּהוּ, בְּעַקְבוֹת הַתְּקִדִים שֶׁל קַיִן. (כו) אֲנוּשׁ לֹא הִסְבֵּר לְשֵׁם, כִּיוּן שֶׁהוּא שֵׁם נִרְדָּף לְאָדָם\בֶּן אָדָם (ישעיה יג, יב; נא, יב ועוד) וּמִכָּאֵן שֶׁאֲנוּשׁ נֹעַד לְהִיּוֹת מִמְשִׁיכּוֹ שֶׁל אָדָם. אֲזִי הוֹחֵל... לְפִי ס"י, שְׁמוֹ שֶׁל ה' הִיָּה מוּכָר כְּבָר אֲזִי לְבִנֵי הָאָדָם (ראו שְׁמוֹת ו, ג). לְפִי הַמְשַׁתְּמַע מִן הוֹלְגָטָה ('זֶה הַחֵל'), אֲנוּשׁ עֲצָמוֹ הִיָּה זֶה שֶׁהֵחֵל בְּכֶךְ. לְקִרְאָה בְּשֵׁם יְהוָה לְפָרֶסֶם אֶת שְׁמוֹ, פְּעוּלָה שְׁלוּוֹתָהּ בְּדֶרֶךְ כָּלֵל בְּהַקְרַבֵּת קְרִבְנוֹת (יב, ח; מל"א יח, כד ועוד).******

## פרק ה

### פרשיה 5 (פרק ה): תולדות אדם לפי ס"כ

(א) זָה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ. (ב) זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם.

(ג) וַיְהִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד וַיֻּלְּדוּ בְּדַמּוֹתָיו כְּצִלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת. (ד)

וַיְהִי יָמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁנָה מֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (ה) וַיְהִי

כָּל יָמֵי אָדָם אֲשֶׁר חָי תִשְׁעַ מֵאֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת. (ו) וַיְהִי שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים

וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת אֱנוֹשׁ. (ז) וַיְהִי שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת אֱנוֹשׁ שִׁבְעַ שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה

מֵאֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (ח) וַיְהִי כָּל יָמֵי שֵׁת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתִשְׁעַ מֵאֹת

שָׁנָה וַיָּמָת. (ט) וַיְהִי אֱנוֹשׁ תְּשַׁעִים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת קִינָן. (י) וַיְהִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ

אֶת קִינָן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (יא) וַיְהִי כָּל יָמֵי

אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתִשְׁעַ מֵאֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (יב) וַיְהִי קִינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת

מִהֶלְלָאֵל. (יג) וַיְהִי קִינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מִהֶלְלָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה

וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (יד) וַיְהִי כָּל יָמֵי קִינָן עֶשְׂרֵה שָׁנִים וּתִשְׁעַ מֵאֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (טו)

וַיְהִי מִהֶלְלָאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וּשְׁשִׁים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת יֶרֶד. (טז) וַיְהִי מִהֶלְלָאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ

אֶת יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (יז) וַיְהִי כָּל יָמֵי

מִהֶלְלָאֵל חָמֵשׁ וּתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (יח) וַיְהִי יֶרֶד שְׁתַּיִם וּשְׁשִׁים

שָׁנָה \*וּמֵאָת שָׁנָה\* וַיֻּלְּד אֶת חֲנוּךְ. (יט) וַיְהִי יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת חֲנוּךְ שְׁמֹנֶה

וּמֵאָת שָׁנָה (כ"י, שו')

מֵאֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (כ) וַיְהִי כָּל יָמֵי יֶרֶד שְׁתַּיִם וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּתִשְׁעַ מֵאֹת

שָׁנָה וַיָּמָת. (כא) וַיְהִי חֲנוּךְ חָמֵשׁ וּשְׁשִׁים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת מֵתוּשֶׁלַח. (כב) וַיְהִי חֲנוּךְ

+וַיְהִי חֲנוּךְ (תר')

אֶת הָאֱלֹהִים \* אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מֵתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (כג)

וַיְהִי כָּל יָמֵי חֲנוּךְ חָמֵשׁ וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאֹת שָׁנָה. (כד) וַיְהִי חֲנוּךְ אֶת

הָאֱלֹהִים וְאֵינָנוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים. (כה) וַיְהִי מֵתוּשֶׁלַח שִׁבְעַ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאָת

שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת לָמֹךְ. (כו) וַיְהִי מֵתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת לָמֹךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה

וּשְׁבַע מֵאֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (כז) וַיְהִי כָּל יָמֵי מֵתוּשֶׁלַח תִּשְׁעַ וּשְׁשִׁים שָׁנָה

וּתִשְׁעַ מֵאֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (כח) וַיְהִי לָמֹךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד בָּן.

(כט) וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ \* מִמַּעַשְׁנוֹ וּמִעַצְבוֹן גְּדִינוֹ מִן הָאָדָמָה

וַיִּנְחַמְנוּ (שב')

אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה.

(ל) וַיְחִי לְמֹדָה אֶחָרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נַח חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וְחֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנֹת. (לא) וַיְחִי כָּל יְמֵי לְמֹדָה שִׁבְעַת וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (לב) וַיְחִי נַח בֶּן חָמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נַח אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יֶפֶת.

#### ביאור פרשיה 5 (פרק ה): תולדות אדם לפי ס"כ

פרשיה זו היא המשכה של גרסת ס"כ לבריאת העולם, וניתן לקרוא אותה ברצף אחרי ב, ד;  
 "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם. זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם..." עיקרה של הפרשיה הוא  
 בטוויית הרצף הכרונולוגי מבריאת השמים והארץ, דרך בריאת האדם (כלומר, המין האנושי)  
 - תוך דילוג על כל סיפורי גן עדן - ועד להולדת נח, שהיה דמות מרכזית בעולם המחשבה  
 הכהני. בפרשיה זו מוזכר בקצרה גם חנוך, לגביו מודגש (פעמיים) "וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים"  
 כמו לגבי נח (ו, ט) - אלא שנח זכה לפרשה שלמה על שמו, בניגוד לחנוך. עם זאת, בימי הבית  
 השני זכתה דמותו החידתית להעצמה ספרותית נרחבת ובראשה 'ספר חנוך', וייתכן שמקור  
 הדברים בפרשיות שלא שרדו, או שהושמטו מס"כ שבידינו.  
 מספרי השנים בפרשיה זו מקנים רושם של אמינות היסטורית, גם אם חלקם נראים סמליים  
 (777, 365) - אם כי בנוסח השומרונים כמו גם בתרגום השבעים ישנם שינויים רבים במספרים  
 אלו, וראו על כך בטבלת הבדלי הנוסח בסוף הפרשה.

(א) סֵפֶר משמעו בדרך כלל דבר-מה כתוב, וייתכן שפרשיה זו היתה מגילה בפני עצמה. אָדָם  
 כמו בפרק א, גם כאן הכוונה למין האנושי, ומכאן המעבר מלשון יחיד ללשון רבים בפסוק הבא.  
 (ג) בְּדִמּוֹתוֹ פְּצֵלְמוֹ בדומה לבריאת האדם עצמו "בְּצֵלְמֵנוּ בְּדִמּוֹתֵנוּ" (א, כו), ומכאן שהאדם אכן  
 קיבל את היכולת האלוהית ליצור חיים. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת בניגוד לס"י לפיו חוה היא זו שקראה  
 לו שֵׁת "כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים..." (ד, כה). (ה) אֲשֶׁר חָי ביטוי שנוסף להדגשת חשיבותו של אדם  
 בשושלת התולדות, וכן לגבי אברהם (כה, ז). (יב) וַיְחִי קִינָן... כמה מהשמות מכאן והלאה  
 מקבילים לאלו שהופיעו בס"י (ד, יח): קינן = קין, מהללאל = מחויאל וכן הלאה. ככל הנראה  
 מדובר ברשימות חלופיות, כל מקור ורשימתו-הוא, כאשר ס"כ משמיט את קין (והבל) ומתחיל  
 משת. (יח) שְׁתִּים וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּמֵאוֹת שָׁנָה נראה לגרוס "שְׁתִּים וְשָׁשִׁים שָׁנָה" בלבד, כמתבקש  
 מההשוואה לשנות הקודמים לו. (כב) וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים נראה כי מילים אלו הועתקו  
 בטעות מפסוק כד, במיוחד לפי הגרסה המוסיפה כאן "וַיְחִי חֲנוּךְ". 'את' משמעה כאן עם, כלומר,  
 אלהים היה עמו באשר הלך. (כד) לָקַח אֶתְּוֹ אֱלֹהִים הוציא אותו ממקומו והעבירו למקום אחר  
 שלא פורט כאן; כך לפי ביטויים דומים ביחס ללקיחת אברהם מבית אביו (כד, ז), לקיחת ישראל  
 ממצרים (שמות ו, ז; דברים ד, לד) ולקיחת נבוכדנצר מארצו (ירמיה מג, י). (כח) וַיּוֹלֶד בֶּן בְּמִקּוֹר  
 היה כנראה "וַיּוֹלֶד אֶת נַח" (כשאר הפרק), אלא שהנוסח עודכן כדי להכליל את הפסוק הבא,  
 מס"י. (כט) וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ... תוספת אופיינית לס"י (ד, א; יז; כה ועוד). יִנְחָמֵנוּ לפי תרגום

השבעים 'יניחנו', מלשון מנוחה. ומעצבון... האדמה אשר אררה יהנה כך לפי ס"י לעיל ב, יז.  
 (לא) שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה ככל הנראה מספר סמלי, המכוון לדברי למך מס"י (ד,  
 כד): "שבעתים... שבעים ושבעה".

## פרק ו (א-ח)

**פרשיה 6 (ו, א-ח): בני האלהים ורעת האדם**

(א) ויהי פי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם. (ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו. \* כאן צ"ל פסוק ד (?)  
 (ג) ויאמר יהנה לא ידון \* רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה **ידור** (כמה) ועשרים שנה. (ד) הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגפרים אשר מעולם אנשי השם.  
 (ה) וירא יהנה כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום.  
 (ו) וינחם יהנה פי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו. (ז) ויאמר יהנה אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם. (ח) ונח מצא חן בעיני יהנה.

**ביאור פרשיה 6 (ו, א-ח): בני האלהים ורעת האדם**

פרשיה זו מעטו של ס"י מכילה שתי גרסאות שונות לסיפור מיתולוגי על בני אלהים ובני אדם - הצד השווה שבהם הוא שבשניהם נענשו בני האדם דווקא: לפי הגרסה הראשונה (א-ד) נענשו בני האדם בקיצור תוחלת החיים כמשתמע מהפרשיות הבאות, ולפי השנייה (ה-ז) הם נענשו במבול המתואר בפרשיה הבאה. יש לציין כי באפוסים יווניים קדומים מופיע קשר דומה בין: א) הופעתם של 'אלים-למחצה' גיבורים שנולדו מזיווג של אלים ואנשים. ב) ריבוי המין האנושי שהוביל לעומס על הארץ. ג) קנאת האל הראשי באלים-למחצה וכעסו על הרס הארץ בשל ריבוי בני האדם, שהובילה אותו לתכנן את השמדת האנושות במלחמה, במהלכה יטבעו הגיבורים במים.

(ב) בני האלהים כאלו שנולדו מזיווג של 'אלהים' עם 'אדם' (כדברי הנחש לעיל ג, ה: "והייתם כאלהים"). זהו אחד השקיעים של תפיסה אלילית קדומה שרווחה באיזור והדים ממנה נשתמרו במקרא, אולי בפרשנות מטאפורית כמו "בני הנביאים" (מל"א כ, לה ועוד). (ג) לא ידון לפי הגרסה "לא ידור" הכוונה ברורה יותר: ה' לא ישכן את רוחו בקרב האדם, כלומר - לא יהיו עוד זיווגים כאלה, כיוון שהאדם הוא גם בשר, ולא רק רוח כמו האלהים. מאה ועשרים שנה בלבד, בניגוד למאות השנים שחיו הדורות הקודמים (פרק ה). מספר זה נחשב למיוחד בין השאר כי הוא מהווה סכום של 1 + 49 + 70, ולפי ס"ד (לד, ז) זה היה גם גילו של משה במותו, אולי מכיוון שהוא היה האדם הקרוב ביותר לאלהים. (ד) הנפלים... נראה שמקומו של פסוק ד צריך להיות לאחר

פסוק ב. הנפילים הם הענקים (במדבר יג, לג), בהתאם לאגדות הקדומות על גודלם של אלו שנולדו מזיווג של אל ואדם. וְגַם אַחֲרֵי כֵן הערת העורך, כדי להתאים לאיזכורים מאוחרים יותר של ענקים במקרא. (ה) יִצָּר הדבר שנוצר מ- (ישעיה כט, טז; תהלים קג, יד). במקרה הזה – תוצאת מחשבות ליבו. רַק רַע כָּל הַיּוֹם הכתוב אינו מסביר מה היה אותו 'רע'. לפי המיתוסים היווניים עצם ריבוי של האדם הוא הדבר הרע, אלא ש"י ביקש להוסיף לכך נימוק מוסרי בהתאם לתפיסה המקראית שאין עונש ללא חטא. מהסמיכות לסיפור על בני האלהים, וכן מהשימוש במונח "טוב ורע" בפרשיית גן עדן (ב, ט), נראה שהכוונה לחטא בתחום המיני. (ו) מֵאָרֶם עַד בְּהֵמָה עַד רְמֶשׂ... ייתכן שזו תוספת של העורך בהשפעת ס"כ (המילה 'רמש' ייחודית לו, למשל), וראו ז, כג.



## הפטרת בראשית (ישעיהו מב - מג)

[כאן מתחילים התימנים]

מב (א) הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא. (ב) לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו. (ג) קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט. (ד) לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ולתורתו אים ינהלו.

[כאן מתחילים לפי הספרדים והאשכנזים]

(ה) כה אמר האל יהוה בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה. (ו) אני יהוה קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנה לברית עם לאור גוים. (ז) לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך. (ח) אני יהוה הוא שמי וכבודי לא אתן ותהלתי לפסילים. (ט) הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם. (י) שירו ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה הארץ יורדי\* הים ומלאו אים וישביהם. (יא) ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצווחו. (יב) ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באים יגידו. (יג) יהוה כגבור יצא באיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על איביו יתגבר. (יד) החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד. (טו) אחרים הרים וגבעות וכל עשבם אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש. (טז) והולכתי עורים\* בדרך לא ידעו\* בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים.

[כאן מסיימים לפי מנהג תימן]

(יז) נסגו אחור יבשו בשת\* הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם אלהינו. בשת (כ"י)  
 (יח) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. (יט) מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשלם\* ועור\* כעבד יהוה.  
 כמלאכי אשלח מי עור כמשלם\* ועור\* כעבד יהוה.  
 (כ) ראות רבות ולא תשמר\* פקוח אונים ולא ישמע.  
 (כא) יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר\*.  
 (כב) יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר\*.

[עד כאן לפי מנהג הספרדים]

(כב) והוא עם בזוז ושוסי\* הפח בחורים\* כלם ובבתי כלאים החבאו היו לבו ואין מציל משסה ואין אמר השב. (כג) מי ככם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור. (כד) מי נתן למשסה יעקב וישראל לבזוזים הלוא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו

בדרך־כיו הַלֹּחַךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ. (כה) וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה\* אִפּוֹ וַעֲזוּז מִלְחָמָה **חַמַּת (קו')** וַתִּלְהַטְהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר בּוֹ וְלֹא יָשִׁים עַל לֵב.

מג (א) וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּרָאךְ יַעֲקֹב וַיִּצְרָךְ יִשְׂרָאֵל אֵל תִּירָא כִּי גֵאלְתִּיךָ קָרָאתִי בְּשֵׁמֶךָ לִי אֲתָה. (ב) כִּי תַעֲבֹר בְּמַיִם אֲתָךְ אֲנִי וּבִנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטֹפוּךָ כִּי תֵלֵךְ בָּמוֹ אֲשֶׁר לֹא תִכְנֹה וְלִקְהָבָה לֹא תִבְעַר בָּךְ. (ג) כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נִתְתִּי כַּפָּרָךְ מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבָא תַחֲתֶיךָ. (ד) מֵאֲשֶׁר יִקְרָתְךָ בְּעֵינַי

נִכְבְּדָתְךָ וְאֲנִי אֶהְבַּתֶיךָ וְאַתָּן אָדָם\* תַּחֲתֶיךָ וְלֹא־מִיִּם תַּחַת נַפְשֶׁךָ. (ה) אֵל תִּירָא כִּי אֲתָךְ אֲנִי מִמְזִרְחֵךְ אֲבִיא וְרַעַךְ וּמִמְעַרְבֵךְ אֶקְבְּצֶךָ. (ו) אֲמַר לְצַפּוֹן תִּנִּי וּלְתִימָן אֵל

תִּכְלָאִי הִבִּיאי בְּנֵי מִרְחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ. (ז) כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי\* **לְכַבּוּדִי (כ"י, תר')** בְּרָאתִיו וַיִּצְרַתִּיו אֶף עֲשִׂיתִיו.

(ח) הוֹצִיא\* עִם עוֹר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחַרְשִׁים וְאַזְנִיִּם לָמוֹ. (ט) כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו **הוֹצִיא (קו' א) אוֹצִיא**

וַיֹּאסְפוּ לְאֲמִים מִי בָהֶם יִגִּיד זֹאת וְרֵאשֹׁנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ יִתְּנוּ עֲדִיהֶם וַיִּצְדְּקוּ **(קו' ב) הוֹצִיא (ו')**

וַיִּשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ אָמֵת. (י) אַתֶּם עַדִּי נֹאֵם יְהוָה וְעַבְדִּי\* אֲשֶׁר בְּחִרְתִּי לְמַעַן תִּדְעוּ **וְעַבְדִּי (פש')** וַתֵּאֱמִינוּ לִי וַתִּבְיֵנוּ כִּי אֲנִי הוּא לִפְנֵי לֹא נוֹצֵר אֵל וְאַחֲרֵי לֹא יִהְיֶה.

## הערות נוסח לפרשת בראשית

בראשית א א	בְּבְרָאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים (אוריגנס, מסורת קריאה שו')
	בְּרָאשִׁית בְּרָא בְּרָא אֱלֹהִים (?) - כלהלן ה, א: ביום ברא אלהים)
בראשית א ו-ז	וַיְהִי מִבְּדִיל בֵּין מַיִם לְמַיִם וַיְהִי כֵן. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרְקִיעַ... אֲשֶׁר מַעַל לָרְקִיעַ וַיְהִי כֵן. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב (שב', כמו בפס' ט, יא וכו')
בראשית א ט	אֶל מְקוֹם מְקוֹה אָחָד וַתֵּרָא הַיִּבְשָׁה וַיְהִי כֵן. וַיִּקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹיָהֶם וַתֵּרָא הַיִּבְשָׁה (שב')
בראשית א יא	וַתִּבְרָא הָאָרֶץ דָּשָׁא, עֵשֶׂב דָּשָׁא-עֵשֶׂב מְזִרְעַ זֶרַע (שב', וו') וַעֲפָרַי פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי (כולם - כלהלן יב)
בראשית א כ	עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם וַיְהִי כֵן (שב', ראו פס' ו-ז לעיל)
בראשית א כא	אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם (שו')
בראשית א כו	וַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ וּכְדִמוֹתֵנוּ (שו', שב', וו')... וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ (פש' - כלעיל כה)
בראשית א כז	וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בְּרָא אֹתוֹ (שב')
בראשית א כח	בְּדִגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה (שב', פש' - כלעיל כו) וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל חַיָּה... (שב' - כנ"ל)
בראשית א ל	וּלְכָל רוֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה נָתַתִּי אֶת כָּל יֵרֶק עֵשֶׂב (?) ...אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה וְאֵת כָּל יֵרֶק עֵשֶׂב (כ"י, שב')
בראשית ב ב	וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשְּׁשִׁי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (שו', שב', פש')
בראשית ב ג	וַיִּקְדַּשׁ אֹתוֹ אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת (?) - כלומר לעשות את השבת)
בראשית ב ד	אֱלֹהִים זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ (שב', כלהלן ה, א) בַּיּוֹם עָשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם שְׁמַיִם וְאָרֶץ (שו', פש')
בראשית ב יא	אֶת כָּל אָרֶץ הַחַיִּלָּה (שו' כ"י)
בראשית ב יב	וַיְהִי הָאָרֶץ הַהוּא טוֹב מְאֹד (כ"י, שו')
בראשית ב יט	וַיִּצַר ה' אֱלֹהִים עוֹד מִן הָאֲדָמָה (שו', שב') אֶת כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (שו')

בראשית ב כ	לְכַל הַבְּהֵמָה וְלִכְלֵל דְּלַעוֹף הַשָּׁמַיִם (כ"י, שב', פש', אר', וו')... וְלִאָדָם לא מִצָּא (?) - ראו ג, יז)
בראשית ב כג	כִּי מֵאִישׁ מְאִישָׁה לָקַחָה זֹאת (שו', שב', אר')
בראשית ב כד	וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם לְבָשָׂר אֶחָד (שב', פש', אר', וו')
בראשית ג א	וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה הֲאֵף כִּי אָמַר אֱלֹהִים (?) - הפלו')
בראשית ג ב	וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחֹשׁ מִכֹּל מִפְּרֵי עֵץ הַגֵּן נֹאכַל (שב' כ"י, פש')
בראשית ג ג	וּמִפְּרֵי הָעֵץ הַזֶּה אֲשֶׁר אֶשֶׂר בְּתוֹךְ הַגֵּן (שו')
בראשית ג ו	כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאכֹל... וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל (שב', וו') ...וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁה עִמָּה וַיֹּאכַל וַיֵּאכְלוּ (שו', שב')
בראשית ג ז	וַיִּתְּפוּרוּ עֲלֶיהָ חָאָנָה (כולם - אם כי לדעת רמ"ז, ה'ו' בסוף מילה היתה פעם סימן הרבים בסמיכות, ראו בר' מז, ג; וי' ו, ג ועוד)
בראשית ג ח	מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן לְרוּחַ לְנוֹחַ הַיּוֹם (אר' - למנח יומא)
בראשית ג י	וַאֲיָרָא וַאֲרָא כִּי עִירָם אָנְכִי (פש')
בראשית ג טז	וְאֵל הָאִשָּׁה אָמַר (שו', שב', פש', וו')
	עֲצָבוֹנָה וְהִרְנָה וְהִרְיָנָה (שו') וְהִגְיָנָה (שב' - τὸν στεναγμόν σου = 'ואנחותייך', לשון תוגה או הגייה) וְסִרְנָה (?) בְּהִרְיָנָה (?) בְּעֲצָב בְּעֲצָבוֹן תִּלְדֵי בָנִים (שו')
בראשית ג יז	וְלִאָדָם אָמַר (?) - ראו ב, כ)
בראשית ג כד	וַיִּשְׁכַּן אוֹתוֹ מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן וַיִּשֶׂם אֶת הַכְּרִבִּים (שב')
בראשית ד א	קִנִּיתִי אִישׁ אֶת-י-הוּה אֲתִי יְהִיָה (?) - טו"ס) קִנִּיתִי אִישׁ מֵאֵת ה' (?)
בראשית ד ד	מִבְּכָרוֹת צֶאֱנוּ וּמִחֻלְבֵּיהֶן (כ"י, שו')
בראשית ד ז	וְאִם לֹא תִיטִיב לְפִתַח חֲטָאת-רִבִּץ לְנַתֵּם - חֲטָאתָ! רִבִּץ, וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ (שב' = אם לא תיטיב לחלק את הקרבן, זהו חטא)
בראשית ד ח	וַיֹּאמֶר וַיִּשְׁמַר קִין (?) - ראו איוב יג, כז: וַתִּשְׁמֹר כָּל אֲרָחוֹתָי אֶל הַבָּל אֲחִיו נִלְכָה הַשָּׂדֶה וַיְהִי בְהִיוֹתָם בַּשָּׂדֶה (שו', שב', פש', וו')
בראשית ד יג	וַיֹּאמֶר קִין אֶל-י-הוּה הֲגָדוֹל עֹנִי מִנְּשׂוֹא? (?) - הפלו')
בראשית ד טו	וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לָכֵן לֹא כֵן, כָּל הָרֶג קִין שְׂבָעִתִּים יָקָם (שב', פש', וו')

בראשית ד יז	וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּבִשָׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ (כ"י, שב')
בראשית ד יח	מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּאֵל וּמְחוּיָאֵל (כ"י)
בראשית ד כ	אָבִי יִשָּׁב אֶהְיֶה יִשְׁבֵי אֶהְיֶה וּמְקַנָּה (?) - כדה"ב יד, יד: וְגַם אֶהְיֶה מְקַנָּה (הכו)
בראשית ד כב	אֵת תּוֹבֵל קִיִּן אָבִי לֹטֵשׁ כָּל חֲרָשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרִזָּל (אר') לֹטֵשׁ כָּל חֲרָשׁ כְּלֵי חָרָשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרִזָּל (?)
בראשית ד כה	וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּיקְרָא אֵת שְׁמוֹ שֵׁת (שו') לְאָמֵר (שב', וו') כִּי אָמְרָה שֵׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר (אר' - כלהלן טז, יג; כט, לב)
בראשית ד כו	אֵז הוֹחֵל הוֹחִיל לִקְרָא בְּשֵׁם ה' (שב' = קיווה) אֵז הוֹחֵל זֶה הַחֵל לִקְרָא בְּשֵׁם ה' (וו')
בראשית ה (וכן פרק יא)	במספרי שנות האנשים יש לשו' ולשב' גרסאות שונות - במקרים אלו יצויין רק מספר ולא טקסט
בראשית ה ג	וַיֹּלֶד בֶּן (?) בְּכַדְמוֹתוֹ בְּבַצְלָמוֹ (כ"י)
בראשית ה יח	וַיְחִי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַתָּמָת שָׁנָה וַיֹּלֶד... (כ"י, שו' - ראו את גילאי האחרים כשהולידו בנים)
בראשית ה יט	אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֵת חֲנוּךְ 785 800 שָׁנָה (שו')
בראשית ה כ	וַיְהִי כָּל יְמֵי יֶרֶד 847 962 שָׁנָה (שו')
בראשית ה כב	וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֵת הָאֱלֹהִים וַיְחִי חֲנוּךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ (שב' כ"י, וו' כ"י)
בראשית ה כג, לא	וַיְהִי וַיְהִי כָּל יְמֵי חֲנוּךְ (כ"י, שו')
בראשית ה כה	וַיְחִי מֵתוֹשְׁלַח 67 187 (שו') 167 שָׁנָה (שב' כ"י, וו')
בראשית ה כו	אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֵת לָמֶךְ 653 782 (שו') 802 שָׁנָה (שב' כ"י, וו')
בראשית ה כז	וַיְהִי וַיְהִי כָּל יְמֵי מֵתוֹשְׁלַח 720 969 שָׁנָה (שו')
בראשית ה כח	וַיְחִי לָמֶךְ 53 182 שָׁנָה (שו')
בראשית ה כט	זֶה יִנְחַמְנוּ יְנִיחֵנוּ (שב') מִמַּעַשֵׂינוּ (כולם)
בראשית ה ל	אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֵת נֹחַ 600 595 שָׁנָה (שו')
בראשית ה לא	וַיְהִי כָּל יְמֵי לָמֶךְ 653 777 שָׁנָה (שו')
בראשית ה לב	אֵת שֵׁם וְאֵת חָם וְאֵת יָפֶת (כ"י, שו' כ"י, פש', אר')